

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ-TESTÜLET.

FELELŐS SZERKESZTŐ: Dr. Ferenczi Zoltán.

Rovatvezetők: DR. BARTÓK ISTVÁN, SZIRJÁK ALBERT, RIEGER JURE.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr. Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számítatnak.

E közlöny beirtartalmát illetők a szerkesztőhez (polgári iskola); az előfizetési pénz, hirdetések és reklamációk pedig — Propper Ferencz egyleti pénztárnok címén — a kiadó hivatalba (csillagutca, 7. sz. a.) küldendők.

Tanulmányok a kávé történelme és dietetici hatásától.

A kávé és théa alig kétszáz éve, hogy Európában ösmeretes lett s mint tudva van, először mint gyógyszer használták. A théát nagyon magasztalták a mint ezt mutatja a neve is s azt állították róla, hogy meghoszszítja az életet. A kávéról pedig azt, hogy rövidíti azt s hogy mérég stb. Ma már az ilyen beszédre az öreg kávé nénikék kacagnának és azt mondhatják, hogy lehet, hogy a kávé mérges, de nagyon jó mérég, melynek a hatása 80—85 év mulva kezdődik. — Vizsgáljuk a kávét tehát orvosi szempontból s nem lesz érdektelen a történelméből egy néhány dolgot ösmertetni.

Alpini Prosopes 1591-ben először hozta a kávét Európába; de már 1584-ben látta Egyiptomban.

Raufwolff Leonhard német orvos 1573-ban megjelent uti rajzában említi a kávét, de ezen leírás nem olyan érdekes, mint a hogy azt Alpini — Plant. aegypt.

1640 — leírja — a következőleg: „Én egyiptomban egy olyan fát láttam, mely azon ösmeretes magvat termi, melyet általánoson Bon vagy Bannak neveznek és a melyből az egyiptomiak és arabok egy közönségesen használt italt készítenek. Ezen italt bor helyett isszák és a csapszékben éppen ugy fogyasztják, mint nálunk a többféle italokat s általánoson használt neve a Coava. A cserjének magvai arabióból szállittatnak. A termő cserje természetére nézve ugy néz ki, mint a mi kecskerágó bokrunk, csak levelei vastagabbak, keményebbek és örökzöldek; magvaiból öntvényt készítenek és levelét gyomor erősítőül is és mint az emésztés elősegítőjét isszák, állítják, hogy a májdugulást és a lép tultengését megakadályozza. Arabióban és Egyiptomban leginkább a nők, a nap bizonyos idejében, isszák.“

Bár Alpini leírása a legkorábbi és mint utazó a helyszinén észlelte adatait, mégis tévedett, mert a kávé-cserje hazája nem Arabia, hanem Abessinia és a Sudan. Csak hogy az is igaz, hogy boldog Arabióban

a legnagyobb gondal ápolják. Azon kávé, melyet itten nekünk „Mocca“ neven elárúsítanak, nem mondhatja magáról, hogy: «Arabia az én hazám“, hanem a kisebb magyu valódi savennai (Áfrika) termény.

Hogy milyen hatással van a kávé az egészséges testre, azt kétszer vizsgálták kísérletek által, u. m. ezelőtt 30 évvel Bonnban Böker, azután Lipeseben Lehman J. Az előbbi ugy találta, hogy a vér huzamos kávé ital után sötétebb festeny anyagában szaporodik, azaz, mint Schulz V. Schultzenstein állítja, sötétesebb és indiai hypocraticus értelemben epés színűvé lesz. A kávét tehát ezen észlelet értelmében gyógyszerül lehet használni a vérszegénység- és sápkornál, de nem olyan nőknél, kik Menorrhopiában szenvednek. Böker fedezte fel, hogy a kávé az anyagcserét lassítja s ezért ajánlja olyan embereknek tápláléku, kik nagyobbára növényi tápszerek élvezetére vannak utalva, mint a kikenél a kenyérben és burgonyában levő fehérnyé és általában a Protein anyagok az emésztő szervekben lassabban mozoghatnak és így a kávé időjuttat arra, hogy teljesen felszívódhassanak. Ezen észrevételt nem csak a mindennapi tapasztalat bizonyítja, hanem az ellenkezővel is könnyű bebizonyítani. A ki egy különböző ételekből álló ebédelés után, hol hus és tojásos ételek játszották a főszerepet, fekete kávé akar azon okból inni, hogy ez által az emésztését ezen ételeknek elősegítse, nagyon fog csalódni; mert savanyu bokádozás, gyomorégés és egész emésztő szerveiben kellemetlen érzésnél egyebet nem okoz neki a kávé. — De estvéli lakmározás után a kellemetlen bádgyadt érzést a következő reggelre lehet csillapítani fekete kávé itallal, még jobban théával. A pörkölt kávéban a pörköléssel egy aromaticus illó olaj fejlődik és ez és a cersav tartalom az utóterjedést mindenütt képes korlátozni. Ezt már 1813-ban ösmerték; mert a lipesei tábori Cárettekben szorgalmasan pörkölték a kávét és ennek gőzével a typhus járványnak gátot vetettek. Az illó olajok minél illóbbak, annál jobban akadályozzák a fölbomlást és korhadást. A kávé ital tehát rothadást gátló gyógyszer is egyszerű tápláló ereje mellett. Gyenge és érzékeny emésztő

szervü egyének észre szokták venni, hogy ebéd után ha egy csésze fekete kávé isznak, az emésztésök gátlóztatik, s csak is a fekete kávé felszívódása vagy más utoni eltávolítása után jön ismét az emésztés rendszeres kerékvágásba. De a jó emésztő gyomornál éppen az ellenkező van, ezek a sok hus és fűszeres ételek élvezete után a gyors felszívódás hátráltatására a fekete kávé ihatják; mert ez anyag-cseréjüket lassítja és így a szervezetet feszült állapotba tartja s az éhség érzete sokkal későbbben lép az ilyeneknél fel. Az ötvenes években megjelent uttörő művében Liebig Justus a 32-ik vegytani levelében párhuzamot von a thea és kávé italok között az egészségre befolyásokat illetőleg. Liebig az elsőseget a theának adja vas és mangán tartalmáért. A pecco és souchong theákról a következőket mondja: „Mi a theában egy olyan italt élvezünk, mely a leghathatósabb ásványos források vegyi anyagával versenyez ásványi tartalomra nézve, és bármily kevés is a vastartalma, mégis ivása hathatós élettani előnyt nyújt a szervezetnek.“ Később azonban Liebignek ezen tévedése megczófoltatott és ma már ezen állítást senki sem vitatja; de az tagadhatlan, hogy a theának nincs az az emésztést hátráltató hatása mint a kávénak. Bibrának van egy genialis műve a tápszerek becsértékéről, s ebben a nézetek egyeznek C. Hennig tanár nézeteivel a kávé és theát illetőleg. De az illó anyagok bomlást akadályozó hatása ma már nem a Liebig-féle értelemben vendő, ki ezen bomlásokat úgy mint az erjedés termékeit ösmerte; mert Pasteur kísérleteivel bebizonyította, hogy az erjesztők nem chemiai bomlásnak a termékei, hanem apró növényi szervezetek, azaz gombák. És így könnyen is érthető az, hogy a pörkölt kávé illatja mi módon képes a betegszobákban a typhus járvány csir-magvait megsemmisíteni.

(Folyt. köv.)

Dr. Bartók István.

Az elemi oktatás Belgiumban.

Röviden érintettük a belga elemi oktatás törvény-czikkeit s rámutattunk azon irányra és eredményre, mely az oktatásban átalánossá lett s a brüsseli nemzeti kiállításon a mintaszerekben feltűnt. Most következik az egyház és papság magatartása és taktikája szemben az államosított elemi oktatással.

Még 1878-ban, az említett közoktatási törvény elfogadása előtt a püspökök főpásztori levelet intéztek a templomokban való felolvasás végett a papokhoz, melyben a többek közt ez állott: „Az egyház küldetése egyedül az, hogy tanítson és oktasson mindenkit, a válásnak és erkölcsnek nevében; következőleg őt illeti, hogy válasszon a taneszközökben s felhasználja azokat. Az egyháznak isteni jogánál fogva jelen kell lennie az iskolában, hol a keresztyén gyermekek nevelése történik, hogy e nevelésre vallási és erkölcsi bélyeget

nyomjon. E mellett a szülőknek, kiknek első kötelességek gyermekeiket keresztyénileg neveltetni, szintén szigorú kötelességek megszerezni azoknak a vallásbeli oktatást és joguk van követelni, hogy a törvényes egyházi tekintély vezetése alatt az iskolában ne csak a religio taníttassék, hanem egyszersmind gyermekeik minél erényesebbekké, tanulékonyabbakká, Istenfélőbbekké neveltessenek: olyanokká, a kik félik az egyházat és államot.“

E főpásztori levelek nem keltettek viszhangot, valamint azok sem, melyek ismételtén fohász alakba foglalva szétküldöztettek s minden mise végén a katedrában a következő végszavak kíséretében olvastattak fel: „Az istentelen iskoláktól s a hitetlen tanítóktól — ments meg Uram minket!“

Azonban az 1879-ki törvény, daczára a IX. Pius szavaival nyomatékolta s a hívőkhez intézett harmadik főpásztori levélnek is, mely az ellenállás szervezését sürgette, még is létre jött. Pedig még a törvény megszavazása előtt titkos utasítások adtak a papoknak; minden községben kath. bizottságok alakultak; aláírási iverk hordoztattak szét, ajánlatok tétettek tanítóknak és tanítónőknek, hogy azok hagyják el az állami iskolákat s vegyék át a „szabad“ iskolák vezetését.

Ekként folyt az izgatás az állami iskolák ellen, a mint a törvény létrejött, ugyanakkor kunyhókban, községi épületekben, rozzant házakban, rosszul és szegényesen berendezett iskolák nyitak meg a papok auspiciuma alatt, segrestyés és templomszolga tanítókkal, a kik épen nem tudtak többet a növendékeiknél. A papság rendkívüli erőfeszítéssel dolgozott, úgy hogy 1879. végén majdnem minden községben volt elemi iskola s ugyanakkor a kath. párt feje az igazság látszatával sietett jelenteni a kamarákban, hogy a gyermekek háromnegyed része elhagyta az állami iskolákat. E jelentéssel egyidejűleg számos panaszok vádolták az ország minden részéből a papságot, hogy erőszakoskodnak, hogy az állami tanítókat fenyegetődzéssel kényszerítik állásaik elhagyására, hogy a kath. adminisztráció elhuzza fizetésöket, hogy bizonyos községekben még enni valót sem kapnak és hogy türelmök és bátorságok fogytán van. Ezek hallatára a követek kamarája 1880-ban egy parlamenti bizottságot nevezett ki, hogy az az elemi oktatás anyagi és erkölcsi helyzetét megvizsgálva, az 1879-iki törvény végrehajtásáról és eredményeiről jelentést tegyen.

A bizottság bejárta az országot, bátorította a szabadelvüeket, megszüntetni iparkodott a papok visszaéléseit s jelenlétével jótékony erkölcsi hatás nyomait hagyván a községekben mindenütt, megbízatásáról a következőkben számolt be: „A törvény kijátszására fogantatott főpásztori levelek és utasítások s azoknak alkalmazása, fölforgatta a polgárok lelkiismeretét s azokat ellentállásra serkentette. Háborgó viszály magva dobott a társadalmi viszonyokba, a polgárok nyilván-

nos és magán életébe. A parlament spherájából az állam és egyház küzdelme, a házi tűzhelyhez szállott le. Lázító tettek, személyes szorongattatások, embertelen huzavonák, hatalmi szélsőségek s a tekintély és állás erőszakosságai regisztrálnak a sajtóban, községekben és bíróságoknál egyaránt.

Az 1879-iki törvény nem csak eltörölte a papságnak a közoktatás felett gyakorolt ellenőrzését és tekintélyét, de reorganizálta a közoktatást s annak nagy szolgálatot tett.

De az országnak tudnia kell, mit ér az államosított, az átalakított közoktatás; tudnia és belátnia kell, hogy az ellentállás a kormánnyal és parlamenttel szemben jogbirtolás, a polgárok hite és szabadsága ellen irányuló merénylet; az országnak tudnia kell, mik a közoktatás céljai, szándékai s minő pontig áll a közoktatás megfosztva a vitatástól, vagy alávetve a követelésnek és javításnak.

Az országnak joga van ismerni azokat a kedvezményeket, melyeket a közoktatás népünk erkölcsi, politikai és értelmi nevelését illetőleg mindenkinek nyújt.

A kiküldött bizottság e javaslati programja, melyet a belga parlament pontról-pontra latba vetett és megfontolva követett, mintául szolgálhat bármely közoktatási politikának, s ha a mi közoktatási politikánk ily programot követ, nem bukott volna el a sokban helyes közpiskolai tanterv s elemi oktatásunk reformja óriási mértékben felülmulná jelenleg az eddig elért eredményeket. Csakhogy ez úgy lett volna lehetséges, ha a rendeletek alulról fölfelé kerülnek, nem pedig felülről lefelelé.

Hanem hát az elemek, tapasztalatok és hallomások, a mikből a bizottság programja javaslatát összeállította és mintegy summázta, illusztrálták kiváltképpen a papság magaviseletét és taktikáját. A kultuszminister, ki a legerősebb támadások célpontja volt, már a jelentések előterjesztése alatt, böles mérsékletet tanusított s diplomatiailag uton a pápához fordult, hogy használja fel a szellemek lecsendesítésére befolyását. A pápa hivatalosan figyelmeztette a püspököket, hogy tartózkodjanak az erőszakos eszközöktől, hallgatag helyesléssel azonban csak küzdelemre bátorította őket. Ekkor tünt ki XIII. Leo kétszínű játéka, minek eredménye tudvalevőleg az lett, hogy Belgium a szent székkel való diplomatiailag összeköttetést megszakította.

A bizottság előterjesztése az állami-iskolák jó karban tartását, az új módszer által megindított fejlődést s a tanítók buzgalmát és tehetségét konstatálták mindenütt, mialatt a „szabad“ iskolák egészségtelen berendezését a tanítóknak és tanszereknek hiányait tüntette fel s egyszersmind rámutatott a közoktatási törvény kiállítására fogantatosított alattomos és fanatikus eszközökre. A felmutatott eredmények a kath. pártra nézve haljosalatu jelentőséggel voltak teljesekek.

A vallás gyakorlatai ma midenütt meglehetősen közönnyel végeztenek ugyan, azonban a hitnek mély gyökere és parázsa van meg a népben a vidéken, melyeket lángra lobbantani nagyon módjában áll a papságnak. A belga püspökök jól ismerték a religio befolyását a népre, midőn oly taktikához fordultak, melyet a mi józan népünknel hiába alkalmaznának. A belga püspökök, jóllehet a törvény megengedte az iskolában a rendes órán kívül a tanítást, megtiltották a papoknak az iskolába a belépést. Mi több: megtiltották a kiközösítés terhe alatt minden állami tanítónak és tanítónőnek, hogy a gyermekeknek a kátéból vagy a religióból leczkét adjon. Tudták jól, hogy ekként még a szabad-elvű apák sem fogják gyermekeiket küldeni olyan iskolába, honnan a vallás tanítása számüzve van. A miniszter belátva a fenyegető veszélyt, elrendelte, hogy a káté minden iskolában tanítassék s a bibliai festmények az „isten tagadó“ iskolákba megint visszahelyeztessenek.

A bizottság előterjesztése példákkal illusztrálta, hogy a kamarák, a miniszterek, sőt a király is, hirlapilag, nyilvános helyeken és templomokban szentbeszédekben gyaláztatnak és a „szerencsétlenség törvényét“ csupán a kormány tagjai tisztelik.

Egy lelkész kinyilvánította, hogy: „Valahányszor az egyházi törvény ellenkezik a polgárral, ő nem engedelmeskedik a polgári törvénynek. Az 1879-iki népoktatási törvény erkölestelen, ő azt nem respectálja.“ Egy másik isteniszolgálat előtt a szentelt vizet a templom küszöbén a gyermekekre és tanítókra „a schizmatikusokra“ öntötte. Egy harmadik a kathedráról hirdette, hogy: „Mindazok, kik összemunkálnak az állami iskolák fenntartásában, nem részesíttetnek sem keresztségben, sem a házassági szentségben, sem az utolsó kenetben; élhetnek úgy, miként a házi-nyulak.“ Különösen a tanítókat és tanítónőket szorongatták fizetések elhuzásával, fenyegetésekkel odáig menve, hogy néhol azoktól a házassági áldás szentségét is rendelet útján megtagadták. Másutt alattomos csábításokkal mulasztottak el velök óráikat s iparkodtak mindenféleképpen gyűlöletesekké tenni őket a szülők és az iskolai felügyelők szemében. Sőt a szegény munkásokat is, kik egyházi birtokokat miveltek, a munka és a föld elvételével, gyeheennával, a szentségek megtagadásával fenyegették és büntették meg, ha az állami iskolába küldötték gyermekeiket. Kényszerítették a bérlőket és nagyobb birtokosokat is, kik egyházi vagyonból tartották fenn magokat, hogy a gyermekeiket a „szabad“ iskolákba küldjék. Még attól sem riadt vissza a papság, hogy a gyermekeket szülőik ellen, a nőket férjeik ellen izgassa. Tanácsolták tanítványaiknak, hogy ne menjenek, ha apjuk az állami iskolába küldi; mondották nekik: kérjetekek, sirjatekek, álljatekek térdre, s ha az sem használ: hazudjatekek, tetesséket magatekek. Egy belga apa, mesterségére tonnas, a következőképpen nyilatkozott, mely némileg illusz-

trálja a fanatizált viszonyokat és jeleneteket: „Akartom ellenére gyermekeim a kath. iskolába mennék; pedig mióta az állami iskolát odahagyták, minden tekintélyem elveszett előttük. Magam mentem a fiam után, a ki kath. iskolában van, hogy ki vegyem onnét; a tizenhárom éves gyermek gorombán azt felelte nekem, hogy nem gondol velem s hozzá tette: „Ha ketté vág sem fogadok szót egyébnek, mint annak a mi helyes és igaz, hanem az állami iskolába nem megyek. Azután a fiam megszökött.“

A nőknek hitét szintén a fanatizmusig izgatták, hogy gyermekeiket a »szabad« iskolába küldjék. „Család anyák, — prédikált a rienni lelkész, — álljatok ellen férjeiteknek. Vegyétek körül őket! Legyetek kaczerók, legyetek tigrisek, ha kell. Követeljétek magatoknak gyermekeiteket, ha nem is mind, legalább a felét. A fele a tiétek!“

De hosszára nyulnék idézetekkel vagy rámutatásokkal is felsorolni mind az eszközöket, az utakat és módokat, a melyeket a papság felhasznált arra, hogy kiürítse az állami iskolákat és megtöltse a magáéit. Mindenütt ugyanazon nyílt és alattomos erőszakosságok ismétlődtek s könnyű elgondolni ezek után azokat a zavarokat és viszályokat, a melyek a családokban és a községekben lábra kaptak. Ily forradalmat idézett elő az 1879-iki elemi közoktatási törvény.

Az állami iskolákat ily körülmények közt kétségkívül, kivált az első évben, nagy számmal hagyták el a növendékek. De a mint a küzdelem pokoli fortélyai szünni kezdett a „szerencsétlenség törvénye“ nyomán, a diadal a szabad elvű párt javára dönt el. Mert egyfelől állt a sok berendezésű, a tudatlan tanítóval ellátott, a kétséges erkölcsű, az apai és törvény tekintélye ellen izgató »szabad« iskola. Másfelől állt az állami iskola tökélyesbitett tanmódszerével, kiváló szervezetével, diplomás, szerény s az üldöztetés közben edződött tanítóságával, a mely a törvény és család tiszteletét hirdette. A család apák észrevették a különbséget a szabad és az állami iskolák tanítása között. Az 1881-diki statisztikai kimutatás az állami iskolák növendékei létszámát a növekedő arányban bizonyítja szemben az egyházi iskolák népességével.

A küzdelem mindenestre nagy lökést adott a belga elemi oktatásnak. Versengés támadt egyház és állam között a közoktatás mezején, mint versengés támadt nálunk, csakhogy nem mérkőzhető erővel, mert az állami iskolák előnyére, mint nálunk. A kormány gyökeres reformokhoz nyult s az egyház a gyors haladás útjára lépett, mint nálunk. Ebben a versenyben súlyos csapást szenvedett és szenved Belgiumban a clericalizmus, mint súlyos csapást szenved nálunk a felekezeti-ség és nemzetiség. Az állami közoktatási irány tudományos és gyakorlati ismereteket, hazafias és erkölcsi nevelést akar adni a nemzedéknek. Az állami tanítóság küldetése abban áll, hogy becsületos embereket képez-

zen, olyanokat, a kik hasznára válnak az országnak, büszkék szabadságokra, tisztelik a törvényt és a családi élet szentségét s rendületlen védői a hazának. Ebben az irányban, ebben a küldetésben, a legmagasabb feladat s a legemelkedettebb vallás rejlik, mert az maga a jövőendő.

Balássy Dénes.

A munka-tanítás a népiskolában.

— Befejező közlemény. —

Töpler ezekután azt igyekszik kimutatni, mennyiben van a munkatanításnak jogosultsága a népiskolában. E kérdésben — térszúke miatt — mellőzzük Anderssen-nel (Clauson-Kaas tanítványával) folytatott fellette érdekes vitáját és csak arra szorítkozunk, a mit ő maga — Clauson-nal szemben — a dolog lényegére nézve érdemlegest mond.

Clauson-Kaas tudvalevőleg 6 heti tanfolyam alatt készíti elő munka-tanítóit. Ez időben megtanítják a fonást, szövést, gyalulást, fűrészelést, reszelést, furást, metszést, pépelést, könyvkötést, kefekötést, s több ehez hasonlókat. Ez idő igen rövid. Mert valódi egészséges képzést nem nyújt, nem fejleszt ítélőképességet, csak egyoldalúságot, dressura útján. Ép ezért a Clauson-féle intézetet mindaddig nem ajánljuk, míg pædagogiai képzett férfiak annak hiányain nem segítenek.

Egyet azonban mindenesetre el kell ismerni: hogy a munka-iskolának az a célja, hogy a kéziügyességet fokozza és az életnek gyakorlati embereket neveljen. A munka alakilag képző értéke a fődolog; az egyes tanszakok terén a tevékenységi ösztön felhasználása oly módon, hogy a tanulók azt, a mit meg kell tanulniok és átgondolniok, egyszersmind gyakorlatilag keresztül is vigyék; összekötni tehát az elméletet a gyakorlattal. Nem tagadható, hogy ily irányu törekvéseknek egészséges eszme szolgál alapúl, eszme, mely meggondolásra méltó.

Vajjon a munka-iskola és tanuló-iskola közös tere, a melyen elmélet és gyakorlat szoros összeköttetésben, karöltve halad, nem lesz-e igen korlátolt és e szerint az eredmény is más, mint remélve volt? Nagyonfontosságú kérdés továbbá: Hol találjuk fel a tanítókat ez oktatási szakra? Ez irányban kényszerűt gyakorolni nem ajánlatos, s nincs is mindenkinek ahoz való ügyessége. Avagy valóban követelhetjük-e, hogy a tanító tudományos hivatásu pályáján még a kosár-, kefekötő, takács, asztalos stb. mesterségét megtanulja? Igaz, a munka nem szűgyen, a kézi-munka sem; de ily követelés még is nagyon elhomályosítaná a tulajdonképi tanítói-hivatást. Clauson ur azon állítását, hogy iskoláink a kézi-ügyességet nem fejlesztik, vissza kell utasítanunk.

A kéz ereje, mozgékonyasága a torna-iskolában, játszóhelyeken gyakoroltatik, az írás- és rajzban való

oktatás az ember összhangzó mivelődését lényegesen előmozdítja. Korunkban úgy is eléggé panaszkodnak a tananyag tulhalmozásáért s hogy a tanuló ereje túl van feszítve, ennél fogva nem kívánhatjuk, hogy a növendékeket — a kézi ügyesség kedvéért — minden kigondolható mesterségben oktassuk, időt és erőt még inkább — mint eddig, szétforgácsoljunk. Mi marad meg végre akkor a népiskola tulajdonképeni feladatából, hogy t. i. a gyermeket a legnélkülözhetlenebb ismeretekre és ügyességekre tanítsa és erkölcsös, jellemes emberekké képezze?!

A ki elfogulatlan tekintetet vetett iskoláinkba, tudni fogja, mily nehéz, ez elengedhetetlen követelményeknek eleget tenni és mily gyakran megtörténik még, hogy ezen főfeladat nem lett helyesen, sem egészen megoldva.

Az igazi népiskola nem csak tanuló-iskola, hanem nevelő-intézet is és mint ilyen munkára is nevel. Jó népiskolák mindig jó munka-iskolák is.

Az ifjúságot házi-szorgalomra szoktatni valóban szükséges, szép törekvés, de mégis oly feladat, a mely első sorban a családot illeti, az iskola itt csak támogatólag lépjen fel. Célvészett irány az, ha a nevelés súlypontját, még inkább mint eddig, a családból az iskolába helyezük át. Erre vonatkozólag Dittes panaszolva említi: hogy minden lehető baj orvoslásakor mindig az iskolára és pedig épen a szegény népiskolára hivatkoznak. A tanítókat takarékosagra kell nevelnünk és a takarékpénztárak alapítása által napjaink fényűzését, élvágyát ellensúlyoznunk, majd munkásságra, tevékenységre és kézügyességre tanítanunk, hogy a mai nemzedék fogyatkozásait a jövőnek új, friss vére által pótoljuk. Minél kényelmesebb a szülők gyermekeikért gondoskodása, s minél inkább törekszenek arra, hogy a szülő vállairól a terüt levegyék, hogy ideje maradjon a mulatóhelyeket felkeresni, annál inkább kell hatnunk arra, hogy ily visszasságokkal szemben fellépjünk, és az iskolából távortartsunk mindent, a mi oda nem illik.

„Munkára nevelni“ kétségtelenül nagyjelentőségű kérdés. De vajjon az iskola, épen az iskola oldja meg e fontos társadalmi problémát? Óvadjunk, nehogy az iskolát követeléseinkkel majdnem agyonnyomjuk és ez által lehetetlenné tegyük, hogy arra munkáljon, a mire kétségtelenül működhöz és működnie kell. „Az iskola

nem az egyedüli nevelési-tényező, a szülőktől a gyermekeikért való gondnak csak egy részét veszi el és nem tehetjük igazságosan felelőssé mindazért, a mit a polgári élet és az egyes élete követel,“ ezek Diesterweg szavai.

A mi népiskolánk a szellemi munka ápoló helye. És nem neveljük-e növendékeinket munkára? Azt hiszem, hogy az egész iskolai idő a legkomolyabb, legmegfeszítettebb tevékenység ideje.

Haladjon a család karöltve az iskolával. De ne kívánjuk azt, hogy minden fiu ezer-mester legyen, a ki minden gombot maga varrjon fel magának, a szükséges gazdasági eszközöket maga készítse meg, ingéhez, ruházatjához való kelmét maga szője meg. Ez a törekvés, mely arra céloz, hogy az életnek gyakorlati férfiakat képezzen, bizonyára teljesen méltánylandó, de valószínűsítését nem lehet egyedül a tanuló-iskola által eszközölni. Nézetünk az, hogy bizzuk a községek és közhasznú célokat követő egyesületekre, hogy a kézi-munka ápolóit megalapítsa ott, hol a körülmények ezt megengedik és szükség van rá, és bizzuk a tanítókra, kik az ügyiránt képességgel, érdekléssel bírnak, hogy azt körükben fejlesszék, előmozdítsák. Ily értelemben az állam is áldozhat ez ügynek, ha a szellemi műhelyét a tanuló-iskolát elengedőleg felszerelte.

A Clauson-féle munka-iskolánál sokkal szükségesebbnek tartjuk a szakipar-iskolák felállítását, a melyek az ifjúság jövő elhivatására a kellő gyakorlati előképzést nyújtják. Ha ily iskolákkal elegendő számmal fogunk bírni, akkor iparunk emelkedni, virágozni fog.

A népiskolától tartsuk távol mindazt, a mi erejét szétforgácsolja, feladatának megoldását kérdésessé teszi és eredeti célját elhomályosítja.

Népiskolánk képezzen embereket, a kik mint Comenius mondja, „szellemben bölcsék, cselekedeteikben ügyesek és szívökben jámborak!“ Ennek a munka-iskola nélkül is megfelelően s ha megfelel, valószínűsíti az újabb nevelés jelszavát: összhangzó képzés.

Czirják Albert.

T Á R C A .

A magyar nyelv szelleméről és sajtóságairól.

(Egy tanító tapasztalataiból.)

II. közlemény.

Költőket azonban olvasni igen nehéz, sőt élvezhetetlen, ha az embernek semmi fogalma sincs a magyar versek rythmusáról. Növendékemnél is ez az eset volt.

A sorok nehézkeseknek tünnek fel, mindegyre akadozott, s egész esztétikai érzéke idegen formák után lévén idomulva, nem titkolható el, hogy nemzeti költőinkben semmi élvezetet sem találhat.

Ime, egy másik eredménye a rossz irányú nevelésnek, mely különösen jobb modu családainknál divatos! A helyett, hogy a mint a természet is teszi és kívánja, a hozzá legközelebb eső dolgokkal ösmertetnék meg a

gyermeket, szellemtelen kezekkel ragadják ki őket saját természetes látkörökből, s viszik idegen, ösmeretlen világba, hogy aztán majd, midőn élni kezdenek, arra ébredjenek, hogy az a világ, melyben egész multjok gyökeredzik, a melyben tenniök és szerepelniök kell: előttök egészen ösmeretlen, egészen érdektelen, s fájdalom, egészen — idegen!

Átláttam azonban azt is, hogy növendékemnek is lehet valami igaza. A ki már a világ-irodalom legjelesebb műveit ösmeri, s a nagyobb nemzetek irodalmáról jó alapfogalmakkal rendelkezik; nehezen fog Kölcseyben, Bajzában vagy Garayban gyönyörködni. Ugy de épen ezért kell vala mindenekelőtt ezekkel megösmerkednie, mert ilyen formán az eredmény az lett, hogy a fennebbi költőket nem élvezheté, mert az olvasott remekkek után kicsinyeknek látszának, Petőfit, Aranyt, Tompát pedig egyszerűen nem értheté, nem érezheté, mert egyfelől a nyelv is idegen volt, másfelől a nemzet gondolkodás-módjából, tradícióiból egészen kiszakittatva: nem tudá magát ezek benső világában megtalálni.

Le nem irhatom, hogy mennyire rosszul hatott reám mindez. Legközelebbi alkalommal, midőn néhány társadalmi kérdéstről volt szó, nem is mulasztám el véleményemet e tárgyban is kinyilvánítani. Fölfejtém, hogy a világpolgáriasság ugyan a legszebb és legnemesebb eszmék közé tartozik, de a világért sem abban az értelemben, a melyben közönségesen használatik. Nem abban áll ugyanis, hogy az ember minden kötelékekkel szakítva, egész életét csak az általánosnak, az emberiesnek áldozza fel, mert ha mindenki úgy tenne, csupán egymás iránti túlaradó szeretetből egész fajunk kipusztulna. Valamint tehát a szó valódi értelmében vett világpolgár minden emberiségi céljai mellett is hű marad családjához és nemzetéhez — mert mi egyéb a nemzet, mint egy nagyobb család? — úgy nekünk is, habár nevelésünk és társadalmi állásunkból következő viszonyaink cosmopolitismusra vezetnének is, hiven meg kell maradnunk a család és nemzet kötelékei között. Az ásványok, növények és állatok között is épp úgy megvannak az egyes nemek, fajok és azoknak számtalan ágazatai, s ha a természetben mindennek kell valahova tartoznia, az ember sem lehet kivétel. Ha mégis megtörténék, hogy valódi erőszakkal is kiragadják magát, a világ boszúja sem marad el, s az ily letöltött élet többé nem is élet, hanem csak vegetatio leszen.

Ilyes eszmecserékkel készítém elő lassanként a talajt a nemzeti eszmék, s ezzel együtt a nemzeti költészet befogadására. Természetes, hogy a költészetet illetőleg legeslegelő: az ütemen kellett kezdenem. E végre jobb bevezetőt alig találhattam volna Arany János „A magyar nemzeti versidomról” című híres értekezésének erre vonatkozó helyeinél, melyet növendékem, mint zene-értő, nagyon hamar meg is értett.

Az ütemeken túl lévén, a népdalokból válogattam

ki egy párt, melyekben a hang köztelensége azonnal meglep és hat — s egyszermind alkalom nyílik az erőteljesebb, zamatosabb kifejezések magyarázatára is. Főczélom itt is a nyelv megértése és megérezése volt, mert a ki egyszer valamely nyelvet tud és ért, a nemzetet s annak produktumait is megszereti. Különösen figyelemmel voltam az oly szavakra, melyek igazán a kedély szüleményei lévén, mintegy oda simulnak az érzésekhez és gondolatokhoz, melyeket kifejezni vannak hivatva. Kiemeltem, hogy a jó költőnél mily nagy művészettel párosúlnak a szavak a gondolattal és versalakokkal egy oly harmóniává, mely lehetetlen, hogy az olvasó keblében is ne rezdítse meg azon húrokat, melyek a költőt dalra ösztönözték. Egyik legszebb példa erre a „Regg és est” cz. költemény Arany Jánostól. Az első 8 sor, hol a reggelt írja le, minden ízében kifejezi azt a túlaradó vidámságot és könnyed, játszi hangulatot, mely kedélyünkön reggel rendszeren előmleni szokott. A szavakban is az *e* és *i* az uralkodó hang; s a versalak már az elején emelkedő. Az 5-ik sorban van a forduló pont: „S kiderül a vidék . . .” s a rákövetkező három mintegy a csapongásig kitörő vidorságot akarván kifejezni, szeszélyesen szökell odább:

Színé, | illatá, | hangja föl- | élőd

Tövé még, | tövé még!

Enyim | a nap, | enyém | az é | let! . . .

Mily egészen más a költemény másik 8 sora, melyben a költő az esti bágyadtságot, megtörtséget rajzolja! A hangok közül túlnyomó az alhang, a szótagok között pedig a hosszú. A négy első sor kifejezi a munkában kifáradt lélek egész lankadtságát, s a túlfeszült képzelem rémképeit, melyeknek alkotásában az éj bizonytalan világa segítőleg működik közre:

Áh az | est!

Bágyad | akkor | elmé, | test;

Haza | száll a | megtört | lélek

Nő a | lombárny. | . . félek | félek. . .

Ilyen formán egészíti ki egymást gondolat, nyelv, érzés és alak. Ilyen formán válik egy valódi költőnél a nyelv, hogy úgy fejezzük ki magunkat: a gondolat zenéjévé, azzal a különbséggel, hogy a nyelv a legutolérhetetlenebb zene, mivel minden egyes hangnak szavakban is kifejezhető értelme van. Szóval, míg a közönséges értelemben vett zene túlnyomóan csak érzéseinkre hat, s ennyiben kissé egyoldalú, a nyelv az érzelmet is egyaránt bírván, hangot adhat a képzelemnek is; s multat és jövőt egyforma könnyűséggel választhat, festhet, leírhat, stb. stb. s mint ilyen tökéletes.

Hogy a nyelvvel mennyire lehet festeni, elégnék tartottam Vörösmarty, Salamonjából e két sort felhozni:

És az év jár; sárga koszoruját

Veszti, váltja a komor vadon, . . . melynek

elolvasásakor azonkívül, hogy megértjük belőle, hogy az őszt tavasz váltotta fel: lelki szemeink elé még egy egész képsorozat csoportosul.

És így, mint egy hatalmas fegyvert meg-megcsillogtatván a nyelv egy-egy szépségét, rá mertem térni a nyelv zenéjére is, a mint az a különböző költőknél előfordul. Már előbb sejtettem, hogy a költőnek itt is nagy előnye van, mert a szépen csengő és természeti hangokat utánzó szavakon kívül, segítségére van a rhytmus, méret és rim is. E mellett különösen nagy szolgálatoakat tesz a mértéklettel használt alliteratio, melyben nyelvünk szintén nagyon gazdag, s melyben a tudósok az ős költészet maradványait vélik feltalálni. Erre nézve sok példát hoztam fel régi közmondásainkból, mint pl. az ismeretes Szabad péntek, szabad szombat szabad szappanyozni.“ és stbt. A figyelmet azonban különösen Arany Jánosra hívtam fel, mint a ki a legnagyobb művészettel és mértéklettel tudja költeményei közé elvegyíteni az alliteratiokat, a melyekkel aztán nem csak a csengést segíti elő, hanem fest és jellemez is.

(Folyt. köv.)

—i Gy—.

I R O D A L O M.

A budapesti állami elemi- és polgári-iskolai tanító-képezde

Multja és Jelene

(187³/₄—188⁰/₁.)

(Adalékul az elemi és polgári iskolai tanítók képzésének történetéhez Magyarországon. A nevezett intézet igazgató-tanácsának megbízásából írta Gyertyánffy István, a budapesti állami elemi és polgári isk. tanító-képezde igazgatója. Budapesten, 1882. Nyomatott a magyar királyi egyetemi könyvnyomdában. Ára 1 frt. 50 kr. Az egész jövedelem az intézeti növendékek segély-egyletéé. 528 old.)

(Folytatás.)

Az iparoktatás szükségessége felmerülvén, Weber Ede és szakra kinevezeték, s jövő (187⁰/₇.) tanévben kezdetét veszi a házi-ipar oktatásának szervezése és rendezése. Az ipar képezdei oktatásának beosztása s tananyagának az egész országra ráillő kijelölése érdekében három szempont állítottatott fel: az alföldi, felföldi, s városi igényeknek megfelelően. Az 187⁰/₇. év az intézet belső életére nézve főként az által lett nevezetessé, hogy ezen évben behoztatott s szerveztetett az internátusi intézmény. Az 187⁷/₈. tanévben a történettudomány székére Loocsányi A. Gyula kinevezeték. (E részt kiválóan ajánljuk olvasóink s főként a magasabb iskolai körök figyelmébe.) Dr. Arányi Lajos nyug. egyetemi tanár az életmentésstanból szintén ezen évben kezdi meg (tapasztalatból mondom: igen kedves modoru és felette élvezetes) előadásait. (L. a Néptanítók Lapja 79-iki évfolyamát). 187⁸/₉-ben Bója Gergely helyébe Békey Imre miniszt. tanácsos nevezeték ki fő-

városi kir. tanfelügyelővé; s e változás ötletéből Gyertyánffy igen figyelemre méltó megjegyzéseket tesz az igazgató-tanácsesi intézmény felől. „A nem szorosán véve szakértőkből alkotott igazgató-tanács által lehetetlen a pädagogiai értelemben vett igazgatótanács.“ Nagyon helyesen van megjegyezve, hogy egy ily fontos ügy nem lehet „nobile officium.“ A mily szándékkal és indulással lehet ezt az igazgató-tanácsesi intézményről bátran elmondani, éppen oly értelemben és oly indokolással állithatni ugyanazt az iskolaszéki és gondnoks. intézményről is. A kevésbbé szakemberekből alkotott ezen hatóságokkal szemben a tanító még a tanítási belső rendszerben is valóságos bábbá törpül. A mit a nevelésoktatási módszer és eljárás szabadságának neveznek, az iskolai élet pädagogiai s még didaktikai ágaiba is benyuló iskolaszéki és gondnoks. hatáskörrel szemben ugyszólván egészen elenyészik. Meggyőződésünk erre vonatkozólag az, hogy ezen hatóságoknak tisztán csak administratív tekintetben s bizonyos szükséges megszorításokkal kellene az iskolai élet vezetésébe beleszólást engedni. (E pontra is különben még visszatérünk.) A képezdek résztvettek a székesfehérvári, 1879. orsz. kiállításon, s itt kitüntetésben is részesültek. A szegedi árviz alkalmából az. országos segélynyújtásban 212 frt. 9 krig vett részt az intézet, a m. kir. kormány köszönetet is mondott ezért az intézetnek. A kisújszállási és lévai képezd. növendékek fővárosi látogatása s azoknak a budai képezdek részéről testvéries ellátása is erre az évre esik; szintugy amaz epochalis szervezőrendelet is, mely az elemi képezdének négy éves tanfolyamúvá tételét, a polgári gyakorló iskola felállítását s o mellé egy ipartanműhely beállítását elrendeli. Kiválóan érdekesek Gyertyánffy urnak az ezen rendelet alkalmából tett s a polgári tanítóképzés polemikus oldalára vonatkozó megjegyzései. A „Magyar Polgár“ ez évi 108. és 109. számaiban nekünk is volt alkalmunk a polgári tanítóképzés **sajátosságáról** pár tapasztalati s józan logikai megjegyzést elmondani; azokat fentartva, most még inkább igazoltaknak látjuk. A b. e. Csengery, polgári iskoláink főtámasza, a polgári képezdének akkori szervezetével nem volt ugyan megelégedve, de mindazonáltal erős és meggyőző indokolással bizonyította be a polgári tanítóképzés szükségességét.

Az 1879. év ápriljában tartott (reál-, polgári isk. és ipari szakoktatás) enquete legkiemelkedőbb mozzanata Csengerynek a polg. iskolák mellett tartott beszéde volt, kétségkívül; itt kijelentette Csengery, hogy a gymnasiumokban „sok adatik elő, a minék (a szorosán polgári életre készülő ifjak) nem vehetik hasznát és sok nem adatik elő, a mire szükségök volna, sőt a mi előadatik is, nem ugy adatik elő, a mint nekik kellene.“ El kell tehát vezetni őket innen oda (a polgári iskolába), „**a hol a rendszer és módszer egyaránt az ő és csupán az ő szükségéik kielégítését tartja szem előtt.**“ „Nem is szél—folytatja tovább—a fővárosról, a hol kezdettől fogva előnyt adtak a polgári iskolák tanszékei betöltésénél az oly tanároknak, a kik a középiskolákra az egyetemen nyertek képesítést.“ A polg. iskola rendszer, módszer és általában

a tanítási szellem dolgában különböztén a gymnasiumtól: világos, hogy az egymástól lényegében különböző kétféle intézet számára a tanerőket is más rendszerben, más módszerrel és más tanítási szellemben kell képezni. S ez a természetés és logikai következtetés a legerősebben szól a polgári képezde létjoga és clőnye mellett. Az 1878/9. évre vonatkozó részben következik ezután a közokt. Miniszternek 1879., 16.014. sz. alatt kiadott, örökre nevezetes rendelkezésnek, a mint Gy. nevezi, az intézet magna chartájának ismertetése. Lapunk szűk tere nem engedi, hogy eljussunk a dolog érdemének megfelelően hosszabban időzhessünk; pedig e rendelet az, a mely a polgári iskolák s a polgári iskolai tanítóképzés ellenségeinek a legmegczáfolyhatatlanabb visszautasítást adja. A polg. gyakorló iskola felállításával és szervezésével a számára tanártestületileg alkotott tantervből ezen évben nőtte ki magát az összes polgári iskolákra szerkesztett és kiadott s mai napon érvényben lévő miniszteriális tanterv; körülíratott a valódi polgári iskola célja s körvonaloztatott a tudós középiskolákhoz való viszonya. Szabó Lajos (fogarasi polgári isk. igazgató) s Knieszbeck Alajos (székely-kereszturi képezd. tanár) kinevezettek a megnyitott polgári gyakorló iskolához tanárokká; Kovács Sándor az elemi gyakorlótól fogarasi polg. isk. igazgatóvá, Bárány F. Gyula csurgói képezd. r. tanárrá, s ezeknek helyébe Kun Alajos és Rohn József nevezettek ki, Broghammer Széver pedig az ipartanműhely vezetőjévé s később ipari szaktanárrá tétetett, Bartalus mellé Merich Antal segéd-zenetanárrá neveztetett ki. Nevezetes vivmánya a tanártestületnek ez évben az is, hogy a honvédelmi miniszteriumnál kioszközlötetett, miszerint a polgári képezde hallgatói tanulmányaikat háborítatlanul bevégezhetik. Új szakbiztosokul a polgári tanképesítéshez a nyelvészetre Gyulai Pál, a történettudományra Salamon Ferencz, a földrajzra Hunfalvy János, a mennyiség tudományokra Dr. Kondor Gusztáv, a természettudományokra Dr. Staub Mór egyetemi, s a zenészetre Nikolics Sándor zenekadémiai tanárok lettek kinevezve.

Az 1880/1. évre szóló rész három új szaktanár kinevezésének jelzésével kezdődik: Király Pál (a magyarnyelv és irodalom tanszékére), Suppan Vilmos (a math. tárgyak felerészére, Dr. Pavetits és közté felosztatván a matematikai tudományok előadása), az ezen évvel beállított polgári képezd. ipari szakcsoport rajztanárává pedig Gyulai László. Az ipari szakcsoport növendékei és hallgatói ugyanazon fokú előképzettség feltétele mellett fognak felvétetni, mint a más szakok hallgatói; de mert ezen előképzettséget a dolog természetéből önként érthetőleg a gymnasiumban s még ez idők szerint az elemi képezdekben sem lehet feltalálni: gondoskodni kellene, hogy ezen érdeken is elégtessenek ki a szükségletek. Laikus felfogásunk szerint mi elsőbbséget adnánk a reáliskolákat végzett jelölteknek. A reáliskola a leginkább közelíti meg az ipari szakcsoport tananyagának természetét s ez idő szerint a reáliskola volna az, a mely a lehetőleg megfelelően adja meg az amoda szükségelt előképzettséget. Az ipari szakcsoport felügyelő ipar-bizottsága az intézetek igazgató-tanácsa képviselőjében Havas Sándor

nyug. államtitkár elnöke alatt áll: az igazgatóból (alelnök) s a tanártestület részéről Pavetits, Suppan, Weber, Gyulai és Broghammer tanárokból.

(Folyt. köv.)

Boga Károly.

„Magyarország“ cz. a. oktobertől kezdve Ardényi Dezső szerkesztése alatt havi folyóirat indult meg a magyarosodás érdekében. Megjelen minden hó 1-én. Előfizetési ár egész évre 4 frt, félévre 2 frt. s negyedévre 1 frt. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, Sándorutca 12 sz. A lap úgy látszik, Ardényi Dezsőnek a pozsonymegyei tant. ület május 31-ki XI-ik közgyűlése előtt az „országos magyar egyesület“ tárgyában tett s elfogadott előterjesztéséből nőtte ki magát. Ardényi a Pozsonyvidéki lapokat szerkesztvén, már évekkel előbb felvetette ily egyesület szükségét s a felvidéki 10 megyére nézve mozgalom is indult meg. Most azonban országosítani akarja a dolgot s a vidéken mindenütt óhajtana ily egyesületeket, melyek legkülönbözőbb úton hatnának a magyarosodásra s lenne aztán egy központi egyesület az egésznek irányítására, melynek neve „Országos Széchenyi egyesület“ legyen. A működési módokban mindaz fel van sorolva, miknek útján magyarosítani lehet, s óhajtjuk, hogy e lap s ez eszme hatása minél teljesebb legyen.

S Z E M L E.

A fegyelem kérdéséhez.

Egyike a legfontosabb kérdéseknek, mely az erkölcsen és az élettani lélektan problémáit érinti. S mégis e kérdés fölötté homályos, kétértelmű s maga a fegyelem rosszul alkalmaztatik, mert csak mint erőszak s jog szerepel s így elvész emelő és erkölcsi oldala.

A fegyelem nem zsarnoki, esztelen önkénye egyik akaratnak a másik fölött; hanem inkább pontjai valamely szerződésnek, a melynek egyetlen célja nevelni az értelmét valaki olyannak, kit felhivunk nem önmegtagadásra, hanem a saját érdekében való tiszteletére a rendnek. Ezért óvakodjék a tanító, hogy a rendet, csendet az iskolában a maga személyiért követelje, mert ezt az iskola és benne az egyesek érdeke nevében kell kívánnia.

A legtöbb tanító megelégszik a csennel, hogy épen tanithasson s azt véli, ez jó fegyelem. Pedig a kérdés fontosabb oldalát nem látja.

Mert nem arról van szó, hogy rendet csináljunk, hanem hogy beoltsuk a gyermekekbe a kívánt és kívánható rend iránti tiszteletet; megtanítsuk benne a leendő embert lemondani önző függetlenségéről s meghajolni a törvény előtt, mely közös, részrehajthatlan, egyetemes, mely nem követ el igaztalanságot, nem tür előjogot s melynek engedelmeskedni nem gyengesség, nem megalázódás.

Világos, hogy a fegyelem kétféle: erőszakolt és józan fegyelem. Az kényszerített, ez elfogadott. A kényszerítő fegyelem specialis természetű. Kivételes helyzetben nagyon jó, pl. katonai gyakorlatokon, a csatatéren, hajó fődélzeten, hol

Melléklet a „Család és Iskola“ 15-ik számához.

a bukás vagy győzelem egy rosszul vagy jól teljesített rendeletről függ, — és tudjuk, hogy némely korban s ma is némely népnél alkalmazzák s a botnak még mindig meg van a maga szomorú szerepe.

A másik, a józan fegyelem magamagát igazolja. Ez az akarat és személyes önérték nevelője, az elsőnek hajlékony-nyá tevője, az utóbbi védelme, mert ez a fegyelem a legjobb, mit ki-kij saját létezése és lelkiismerete érdekében tehet.

Mi egyéb különbözteti meg az önzőt és emberkerülőt a nagylelkűtől és jótévőtől, ha nem a társadalmi fegyelem, miről az első semmit se tud, míg emennél ez legnemesb érzelmeinek sugallója és belső nyugalmának oka. Magát fegyelmezni annyi mint birni önmagát, uralkodni önkaratán és hallgatni önelkiismeretére, mely ez erkölcsi törvény hatása alatt fokozatosan tisztább lesz; annyi mint legyőzni az önzést; annyi mint engedelmeskedni a legnemesebb ösztönöknek, mik a lélekben fölébredhetnek.

Tanítani a fegyelmet tehát annyit jelent, mint ön- és mások becsülésére nevelni és ezen erkölcsi tett a másokra való gondolás; a lelkiismeretnek e nemes nyilatkozása nem egyéb, mint az erkölcs két alaptételének való engedelmeskedés: engedelmesség az igazságosságnak és testvériségnek.

Ebből világosan látszik, hogy a fegyelem kérdése összefügg az erkölccsel. Azonban összefügg az élettani lélektanál is.

Ugyanis ez a lélektan megmutatta, hogy a nevelődés, t. i. a munkára képződés és a phisikai erő kifejlesztése, valamint az értelmi és erkölcsi képességek evolutioja is nem csak lehető dolgok, hanem szükségkép megtörténők. A gyermek megtanul járni, később gondolkodni, akarni, választani kielégíthető és tiltott vágyai közt. A fegyelem a legbiztosabb eszköz, hogy a természetnél fogva tiltott dolgokra vágyó akaratot fékezze, a leghasznosabb eszköz, hogy a chaoticus világ benyomásai közül kiválassza a szabályos és egészséges élet elemeit és azon irányokat, mik a lelkiismeretet vezethetik.

Ime ez azon fegyelem, mire az iskolában növelni kell. És ne higyjük, hogy az elmondottakat a gyermeki ész felfogni ne tudná, csak adjuk elé a gyermeki értelem által meglátható nyelven.

Semmi sem egyszerűbb, mint pl. egészen ifjú gyermekekhez is így szólni: „Kedves gyermekek, én osztályomban óhajtom a fegyelmet, t. i. a rendet, csendet és jó magaviseletet. Miért? Épen nem a magam szeszélyeért. A fegyelem nem értem kell, hanem értetek. Ide ti azért vagytok küldve, hogy tanuljatok és legyetek jobbakká s pedig ez nem lehet rend és csend nélkül. Tehát a csend- és rendzavaró kinek árt? Nekem? Épen nem. Az első sorban magának és aztán, a mi több, tanulóársainak fog ártani. Tehát tanulóársaitokért, az irántok való becsülésért és szeretetért kell engedelmeskednetek a fegyelemnek. Az, ki társait a tanulásban akadályozni fogja, nagyon rosszakarója, sőt mi több, valódi megrablója: megrablója idejöknek, elő-

haladásuknak, s mindazon tulajdonoknak, miket az iskolában megszerezhetnének. Tehát szükségetek van a fegyelemre, igazságos fegyelemre, mely egyfelől mindnyájatokat jobbakká tesz, másfelől ez bizonyítéka lesz, hogy ti egymást becsülitek és szeretitek a jóban.“

Körülbelül így vagy efféle kellene elmondani, mi olyan dolog mind, hogy bizony még az elemi iskolai gyerekek is megértik. Ismételjük, ha kell százszor is, hogy az értelmetlen, dühös, irodai fegyelemnek, habár szándékai még oly jók is, nincs semmi haszna, mert nincs semmi hatása. A cél lehet egy, de az eljárástól függ minden. Mindaddig, míg a külső korlátok nem lesznek belsőkké, belsőnkben érzettekké; míg a külső parancsszó nem lesz belső erővé s a lelkiismeret parancsszavává: mindaddig a fegyelemből épen a nevelő alkatrész fog hiányozni. Sőt azt állítjuk, hogy biztosabban be van fejezve a nevelés akkor, mikor a növendék magát fegyelmezni tudja, mint mikor egyébként különben sokat tud.

Az a kérdés már most, hogy a fegyelem ily alkalmazásában milyen a nevelőnek szerepe? Mily mértékben legyen a törvény végrehajtója? Mily mértékben alkalmazza az írott szót és utasítást tanítványai jellege s a körülmények szerint? Oly kérdés, mely egészen gyakorlati természetű, de a mely nagyon megfontolandó. Mi ígérjük, hogy gondolkozni fogunk ezen oldalról is s majd elmondunk egyetmást róla.

Pár szó a torna-tanításról.

Sok vajadás után mégis csak megértük, hogy valahára városunknak is van egy „Torna-vivodá“-ja. Legalább, ha valami idegen vetődik erre, megmutathatjuk: imo, nálunk is tanítjuk a tornát, a mi növendékeink is edzik a testet. De vajon, és itt kérom a tanár és tanító urakat, vallják be őszintén, vajon így van-e mindez? Vajon nem csak pusztalátzat, s jó részben pusztalátzat az egész tornaszat, ugy, a hogy mi tanítjuk? Vajon növendékeink közül (jelenleg csak a kolozváriakat értem) esik-e minden százra öt, ki azon igényeknek csak részben is megfelel, melyeket a tornaszatnak annyi éven át való folytonos tanítása után, egy 8 osztályt végzett növendéktől jogosan megkivánhatnak? És itt nemcsak a torna szereken való ügyességet, hanem a katonai gyakorlatokat is értjük, melyeknek — nézetünk szerint — meg kéne könnyíteniök az önkénytesi év nehézségeit. De érünk-e el mindezekből valamit? Avagy nem kell-e ifjainknak mindjárt a katonai év kezdetén tovább, mint két hétig a szó szoros értelmében járni tanulniok? S azután is — tapasztalásból mondjuk — sokan még egyszerre lépni sem tudnak, s az egyszerű kettős rendekbe való fejlődést ép oly hosszasan kell tanulniok, mint azoknak, kik a tornának soha még hírét sem hallották. Rendszeres vigyáz az állásról, a sorban való magaviseletről, szóval a fegyelemről meg épen fogalmok sincs, ugy hogy — ismét tapasztalásból beszélünk — sokszor egy hónapnál is több telik el, míg a sorban rendesen megállani képesek. A fegyverfogásokról stb. jobb lesz, ha egészen hallgatunk.

Minden takargatás nélkül meg lévén állapítva a rideg valóság, próbáljuk most az okot kutatni, mely a helyes kivitel és sikert akadályozza. Határozottan kimondjuk, hogy részünkről a fegyelem hiányában találjuk meg minden sikertelenség szülő okát, s erősen megvagyunk győződve, hogy fegyelem nélkül a hetenkénti két torna-óra csak idővesztegetés, a melyet sokkal jobb volna valami egyébre fölhasználni.

És miért nincs fegyelem? kérhetné valaki? Avagy nem tart a „Torna-vivoda“ rendes torna mestert? Igen is tart, feleljük mi, csak hogy nem lehet az embertől lehetetlen kívánni — holott itt megvárják, hogy Kolozsvár összes tanintézetei növendékeit (tehát 1000-en felül!) egyetlen egy ember tanítsa! Hát aztán azok, a kik magán úton is óhajtanak tanulni?... Ilyen berendezés mellett tehát egy cseppet se csodálkozzunk, ha csak a fennebb vázolt eredményt érjük el.

Véleményünk szerint a dolgon csak úgy segíthető, ha a „Torna-vivoda“ a rendes tornamester mellé még egy pár segédre is gondoskodik, hogy a növendékek több szakaszra oszlohasanak, mert a mai u. n. előtornászok ugy a tanításra, mint a fegyelem fenntartására nézve teljesen alkalmatlanok. Másfelől az illető tanítóktól megváránók, hogy fellépésök, valahányszor a sor előtt vannak **határozott** legyen, s mindazokkal szemben, kik a fegyelem ellen vétének, az illető intézetek előjáróságával egyetértve ellenmondást nem tűrő szigorú alkalmazzanak.

Részünkről ugy hisszük, hogy csak így lehet a tornára fordított időt valóban értékesíteni. A mai rendszer szerint mindig maradunk ugy, a hogy voltunk. Egyik növendék kicsinyli a tornát, a másik unja; egyik erre dől, a másik arra térfereg, s a szegény tanító, a ki reggel óta már a kitudná hányadik iskola növendékei mellett rekedtre kiabálta magát, még csak szóhoz sem jutbat. A mig tehát a dolog így áll, az egész torna czéltalannak, a ráfordított idő pedig idővesztésnek tűnik fel — s ezt mint régi meggyőződést bátran kimondjuk, a nélkül hogy csak eszünkbe is jutna a szavakat valami nagyon válogatni.

Gy.

VEGYESEK.

— **Tandij.** A vallás- és közoktatásügyminiszter ur az 1882^{2/3}-ik isk. évtől a tandijt a gymnasiumokban föl emelte; olykép, hogy a fővárosban létező tanintézetekben 24, a fővároson kívüliekben pedig 18 frt fizetendő, tehát a réginek a fővárosban kétszerese, vidéken másfél annyi.

— **Kolozsvárt** az iparos tanulók oktatása az 1882^{2/3} isk. évre október 2-án veszi kezdetét az e czélra kijelölt népoktatási intézetekben, a felsőbb kereskedelmi és polgári iskola helyiségében.

— **A „Néptanoda“** cz. nevelés-oktatásügyi hetilap az 1882-ik év szeptemberével a XVI. évfolyamába lép. E lap Pécsen jelenik meg minden szombaton. Előfizetési ára egy évre szept.—jun. 4 frt, mely Reberics Imre urhoz küldendő Pécsre (Királyutca 27. szám). Célja e lapnak a régi

leend: A népnevelésügy szabad, önálló s természetszerű fejlődésén működni, a tanítók jogait védeni, az ellenük intézett támadásokat, bárhonnán jöjjenek is, visszautasítani, erkölcsi és anyagi érdekeiket előmozdítani stb.

— **Iskolai takarékpénztárak.** Azon tanítók és tanítónők, a kik még eddig nem küldötték be a most lefolyt 1881—82-ik iskolai évre a kért statisztikai adatokat ismét felkéretnek: sziveskedjenek azokat mielőbb beküldeni, mert e hó végén össze lesz állítva és le lesz zárva azon tanítók és tanítónők jegyzéke is, kik ez évben iskolai takarékpénztárt kezeltek. Kik jelentéseiket e hó végéig be nem küldik: a jegyzékből természetesen kimaradnak. Budapest 1882. szept. hó 15-én. Tisztelettel *Weisz Bernát Ferencz*, s. k. mint az orsz. magy. gazdasági egyesület iskola-takarékpénztárak szakosztályának alelnöke.

— **Augustus 1—4-ig** Fröbel ünnepek voltak Németországban több helyt. Rudolfstadtnban a német Fröbel-egyesület gyűlést tartott. Keilhauban fölkeresték a Fröbel sirját és a Fröbel-féle intézetet. Blankenburgban egy Fröbel emlékszobrot lepleztek le.

— **Prágában** az állami néptanítóknak megtiltották a hamburgi dalünnepen való részvételt.

— **Pétervárt** 105 városi népiskola van, 67 fiuk és 38 leányok részére. Ezekbe csak 4866 gyermek jár s így egy iskolára 45 gyermek esik. Van 7 vasárnapi iskola fiuk s egy leányok számára. A népoktatás költségei 213.234 rubelt tesznek. E bizony elég kevés.

— **Spanyolország**nak 15.673,481 lakójához volt, 1860-ban 24,353 elemi népiskolája, ma van 29,038.

* * *

— **Nyilvános nyugtatóványok.** (Folytatás). A „Család és Iskola“ árában fizettek:

1882. évre 3 frtjával.

101. Márki János egyetemi könyvtárnok Budapest. 102. Állami iskola Algyógy. 103. Felső leányiskola Keszthely. 104. Faluvégi András Árkos. 105. Kövendi Károly tanító Rátó. 106. Benedek János Nagy-Almás. 107. Polgári iskola Pápa. 108. Községi népiskola Zajzon,

1882. II-ik felére 1 frt. 50 krajczárjával,

109. Szolnok-Doboka megyei tantestület fiók köre Bethlen. 110. Szolnok-Dobokamegyei tantestület fiók köre Retteg. 111. Szolnok-Doboka megyei tantestület fiók köre M.-Lápos. 112. Állami iskola Ujtorda. 113. Állami tanítóképezde önképző köre Székely-Keresztur, 114. Szél György ev. ref. lelkész Bánd. 115. Basa Bálint ev. ref. lelkész H.-Bajos, 116. Dávidházi János ev. ref. lelkész Pocsaj. 117. Varró Miklós tan. Ponor.

Ismételten kérjük azon t, előfizetőinket, kik eddig az előfizetési díjat még nem fizették be, sziveskedjenek azt mihamarább beküldeni.

Kolozsvárt, 1882. szept. 14.

A „Család és Iskola“
kiadó-hivatala.

Tartalom. Tanulmányok a kávé történelmében és dietetici hatásáról. Dr. Bartók István. — Az elemi oktatás Belgiumban. Balássy Dénes. — A munka-tanítás a népiskolában. Czirják Albert. — Tárca. A magyar nyelv szelleméről és sajátosságairól. — Gy. — Irodalom. A budapesti állami elemi- és polgári-iskolai tanító-képezde Multja és Jelene. Boga Károly. — Szemle. — Vegyes.